

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

FAKULTET ZA ODGOJNE I OBRAZOVNE ZNANOSTI

Antonia Vujnović

DJEČJE IGRE TUROPOLJA NEKADA I SADA

ZAVRŠNI RAD

Slavonski Brod, 2019.

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

FAKULTET ZA ODGOJNE I OBRAZOVNE ZNANOSTI

Preddiplomski sveučilišni studij ranoga i predškolskog odgoja i obrazovanja

DJEČJE IGRE TUROPOLJA NEKADA I SADA

ZAVRŠNI RAD

Predmet: Zavičajna povijest

Mentor: izv. prof. dr. sc. Damir Matanović

Sumentor: izv. prof. dr. sc. Emina Berbić Kolar

Student: Antonia Vujnović

Matični broj: 498

Slavonski Brod

rujan, 2019.

Ovaj rad posvećujem svim profesorima našeg
fakulteta kao zahvalu za svo vrijeme, strpljenje i
razumijevanje koje su mi pružili te svu inspiraciju i
motivaciju koje su tokom godina usadili
u naše mlade i neiskusne umove. Hvala vam!

Dječje igre Turopolja kroz povijest do danas

Sažetak

Igra je aktivnost tipična za period ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja. Ona predstavlja metodu i odgojnu filozofiju djeteta te dobi. Samim time zauzima najvažnije mjesto u djetetovom životu. Uključuje sva osjetila i trebala bi utjecati na sve aspekte razvoja djeteta: komunikaciju, govor, socijalne vještine, spoznajni razvoj, razvoj motoričkih vještina i dr. Kroz igru možemo prepoznati i regulirati dječje emocionalne potrebe čime se uz ostalo podržava i njegovo samopoštovanje. Igra je jedan od najvažnijih načina učenja i služi i očuvanju kulturne baštine. Dijete kroz igru uči o baštini svojih predaka, o sebi, a istodobno o različitim kulturama, o drugom i drugačijem kao nezamjenjivom izvoru duhovnog bogatstva čovječanstva. Upravo tradicionalnim igrama naših djedova i baka koje prenosimo na najmlađe naraštaje nastavljamo tradiciju i očuvanja tradicionalnih vrijednosti zavičaja.

Ključne riječi: igra, dječja igra, zavičaj, baština, običaji, tradicija

Summary

Children's games in Turopolje through history

Play is an activity typical for preschoolers. It presents method and educational philosophy of children at that age. She takes the most important place in children life. Play includes all senses and it should affect all aspects of child development: communication, speech, social skills, cognitive development, development of social skills and other. Through play, we can identify and regulate children's emotional needs, which, among other things, supports their self-esteem. Play is one of the most important ways of learning and also serves to preserve cultural heritage. Through play children learns about the heritage of their ancestors, about themselves and at the same time about different cultures, about another and different as an irreplaceable source of the spiritual wealth of humanity. We continue the tradition and preserve the traditional values of our homeland with the traditional games of our grandparents that we pass on to our youngest generations.

Key words: game, children's play, homeland, traditional customs, tradition

Sadržaj

1	UVOD	1
2	DJEČJA IGRA I ZAVIČAJNOST	2
3	TUROPOLJE	4
3.1	Prostorne značajke i geografski položaj	4
3.2	Povijesni razvoj	4
4	RESURSI TUROPOLJA	6
4.1	Reljef	6
4.2	Flora i fauna	6
4.3	Kulturno – povijesne znamenitosti	9
4.4	Muzej Turopolja	9
4.5	Grad Lukavec	11
4.6	Arheološki park Andautonija	12
4.7	Kurija Modić-Bedeković	13
4.8	Kurija Alapić	13
4.9	Vrata od Krča	14
4.10	Kapela svete Barbare	15
4.11	Kapela Ranjenog Isusa	15
4.12	Kapela sv. Ivana Krstitelja	16
5	USTANOVE	18
6	TUROPOLJSKE ZAVIČAJNE IGRE	19
6.1	Igre djevojčica	19
6.2	Igre dječaka	20
6.3	Zajedničke igre djevojčica i dječaka	22
7	TRADICIJSKE TUROPOLJSKE DJEČJE IGRAČKE	24
7.1	Igračke koje su izrađivala djeca	25
7.2	Igračke koje su za svoju djecu izrađivali odrasli	28
8	DJEČJE IGRE S PJEVANJEM	31
9	ZAKLJUČAK	35

1 UVOD

U završnom radu pozabavit ćemo se temom *dječja igra* s naglaskom na zavičajnost u kontekstu s hrvatskom dijalektologijom. Pregledom relevantne literature, citirajući i parafrazirajući istaknute autore s područja pedagogije i psihologije, razjasnit ćemo koliko veliku ulogu tradicionalna i zavičajna dječja igra zapravo ima u životu pojedinca.

U Hrvatskoj enciklopediji Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža (2009), u 5. i 11. svesku, čiji su urednici August Kovačec i Slaven Ravlić, definirani su pojmovi *igra* i *zavičaj*. Igra je definirana kao: „Igra ž (G mn igara) **1. a.** spontana intelektualna i tjelesna aktivnost djeteta kao sastavni dio odrastanja i razvijanja ličnosti **b.** u pedagogiji, sredstvo odgoja, obrazovanja i razvijanja stvaralačkih sposobnosti **c.** aktivnost mladunčadi u većine sisavaca **d.** oblik rekreacije koji ima kao jedini cilj da se osoba koja joj se predaje zabavi; razonoda, rekreacija **2.** takva ili sična djelatnost podvrgnuta nekom sustavu pravila koja uvjetuje poraz ili pobjedu, gubitak ili dobitak **3. a.** (ob. mn) natjecanje u sportskim vještinama **b.** sportska borba, način kojim se odvija sportski susret **c.** dio seta u tenisu, gem **4.** gluma, način na koji glumac izvodi svoju ulogu **5.** unaprijed smišljene radnje.“ Pojam „zavičaj“ danas je toliko uobičajen u hrvatskom standardnom jeziku da se vjerojatno malo kome čini da je on sam na bilo koji način intelektualno izazovan. Njegovo je korištenje s druge strane u mnoštvu različitih funkcija toliko prošireno da ih je vrlo teško tipološki sistematizirati na način koji bi mogao zadovoljiti rastuće potrebe. On je kao pojam u gore navedenoj enciklopediji definiran kao: “**zavičaj** m **1.** mjesto rođenja **2.** rodni kraj; **zavičajac** m. pejor. onaj koji se bavi vrijednostima i kulturom koje ne prelaze granice njegova zavičaja, **zavičajnica** ž potvrda o zavičajnom pravu, **zavičajnost** ž **1.** pravilima uređen odnos administrativne jedinice i građanina te jedinice s obzirom na prava i dužnosti (biračko pravo, porezi, pristojbe) **2.** pravo boravka; indigenat.“

Završnim radom pokazat ćemo cilj i važnost njegovanja zavičajnih igara, upoznavanja vlastitih korijena i tradicije te poznavanje i poštivanje kulture i duhovnih vrijednosti drugih naroda koji žive u zavičaju. Pored navedenog stavit ćemo naglasak na promicanje razumijevanja i poštivanja drugih i drugačijih, omogućavajući djeci susret s cjelokupnom zavičajnom baštinom, razvijanje interkulturalnih kompetencija, promicanje ljubavi i ponosa prema zavičaju i domovini, njegovanje, čuvanje i promicanje kulturne baštine kao dijela nacionalnog i kulturnog identiteta te osvješćivanje vrijednosti.

2 DJEČJA IGRA I ZAVIČAJNOST

Teorije igre možemo podijeliti na klasične i moderne teorije. Klasične teorije nastoje objasniti postojanje i svrhu igre, dok se moderne usmjeravaju na ulogu igre u razvoju djeteta. Tako nalazimo da je igra oblik „pražnjenja“ energije, uspostavljanja energije, produkt evolucijskoga biološkog procesa sa svrhom prilagođavanja i vježbanja, spontana postepena reprodukcija dosadašnjeg evolucijskog razvoja, „čistilište životinjskih“ nagona, realizacija „imitativnog instinkta“ kao i neka druga, iz ovih izvedena, tumačenja. Moderne teorije igru promatraju u odnosu prema istraživanju novog ili igri daju važno mjesto u emocionalnom i kognitivnom razvoju ličnosti. Od sociokulturnih teorija najvažnije su interakcijska teorija i Meadova teorija koja igri daje važno mjesto u procesu socijalizacije. Ne ulazeći pobliže u njihovo predstavljanje, već se na prvi pogled može primijetiti zajednička polazna pretpostavka da igra mora služiti nečemu te se razne teorije, svaka sa svojeg polazišta, zanimaju za odgovaranje na pitanja *zašto* i *čemu* igra. Također, zajednička karakteristika jest i shvaćanje da je igra rezervirana u prvome redu za mlade, gdje razmatranja odgovora na navedena podstavljena pitanja dovode do raznovrsnih zaključaka. No, i to se obilježe može podvesti pod tvrdnju da igra služi nečemu. U ovome promatranom slučaju služi napredovanju pojedinca od onog koji ne zna do onog koji zna, razumije i snalazi se u svijetu. Putovi i vrijeme napredovanja do tzv. znajućeg različiti su, ovisno i o shvaćanju procesa sazrijevanja.

Kada govorimo o obilježjima igre najvažnija su radost i zadovoljstvo. Djeca se igraju radi igre same, dok se odrasli zabavljaju, relaksiraju, treniraju, vježbaju ili pronadu neki drugi opravdavajući naziv. U svakom slučaju, igra je i određeno zadovoljstvo, iako se ne javlja uvijek smijeh kao manifest dobrog osjećaja. Čini se da taj osjećaj zadovoljstva proizlazi upravo iz slobode koja je osnovna karakteristika igre. Igru možemo nazvati potrebom, željom, svjesnom namjerom, osobnim ciljem ili stjecajem okolnosti. Ostaje neupitno da se, iz nekog razloga, pritom ipak dobro osjećamo. Uza sve važne vještine i znanja koja razvijamo igrajući se u djetinjstvu, čini se da bismo se ipak mogli prikloniti tvrdnji da jedino za što igra istinski priprema jest još više igre. Načelo životne blizine ili zavičajnosti jedno je od temeljnih načela odrastanja. Djeca od rane dobi upoznaju i istražuju svoj zavičaj, odnosno sadržaje koji su njima prostorno i vremenski bliski.

De Zan (2005) navodi da se principom zavičajnosti ostvaruju poznata didaktička pravila *od poznatog prema nepoznatom, od bližega prema daljem, od jednostavnoga prema složenom i*

od lakšeg prema težem. Upravo prema ovim pravilima provode se poticaji prirode i zavičajnosti kod djece predškolske dobi.

Djeca već od rane dobi upoznaju prostor svoga doma te imenuju mjesto u kojem žive. Upoznaju i svoj zavičaj kroz godišnja doba kao i vode u zavičaju. Zato je iznimno važno da u odrastanju imaju mogućnost povezivanja poticajnih sadržaja iz predškolskog obrazovanja i stvarnog života te razvijaju kreativnost koja pozitivno utječe na njihov emocionalni razvoj.

3 TUROPOLJE

Ime *Turopolje* prvi put se spominje 1334. u zborniku arhidakona Ivana Goričkog. U njemu se među ostalim crkvama zagrebačke biskupije navode: „I lem ecclesiae de CampoTurouo.“ Ime dakle ne potiče od Turaka kao što su neki pojedinci pretpostavljali. Do 16. stoljeća zove se CampusZagrabiensis, Zagrebačko Polje, a tek u tom stoljeću počinje se javljati ime Turopolje (CampusThuropolya, districtusThuropolia).¹

3.1 Prostorne značajke i geografski položaj

Prostor Turopolja možemo opisati kao plodnu nizinu koja se prostire južno od Zagreba te je omeđena rijekom Savom na desnoj i sjeveroistočnoj strani, a na jugozapadnoj doseže sve do Vukomeričkih gorica. Veliku važnost u tom prostoru ima Turopoljski lug: prapovijesna šuma koja se spominje još davne 1250. god. pod nazivom Velika šuma Turopoljski lug.

Turopoljski lug omeđen je s jedne strane rijekom Odrom, a s druge selima Buševac, Donji Vukojec, Peščenica i Lekenik. Turopoljski lug sa svojim gustim i bogatim šumama hrasta lužnjaka pogodovao je življenju raznim životinjskim vrstama, pa tako i posebnoj pasmini svinja – turopoljskoj svinji, koja se hrani žirom.

3.2 Povijesni razvoj

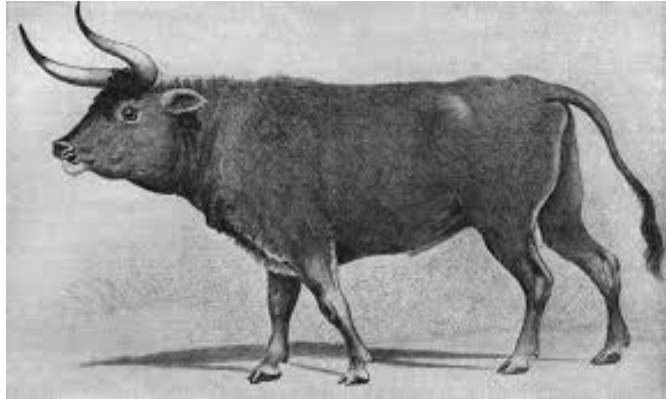
Prvotno nazivlje Turopolja bilo je *Plemenita općina turopoljska* čiji prvi pisani dokument seže u 13. stoljeće. Plemenitoj općini turopoljskoj dodijeljene su šume Turopoljskog luga koje su Turopoljcima donosile velike prihode te su ih predano čuvali i održavali.

Turopolje ili Turovo polje dobilo je ime po europskom bizonu - govedu tur. Ono je obitavalo u turopoljskim šumama jer su mu pružale izuzetno povoljno stanište.

„ Ono ujedno svjedoči o postojanju dubokih naplavina hrastovih šuma koje su do najnovijeg doba prekrivale veći dio Turopolja“ (Đikić, Jurić, Kos, 2002, str.15).

¹ <https://sites.google.com/site/turopole/Home>
<https://repozitorij.unizg.hr/islandora/object/sumfak:1186/preview>

Govedo tur nestalo je u 17. st. zbog toga što su ga ljudi prekomjerno lovili, ali su se krčile i šume. Turopolje se sve do 16. stoljeća naziva Zagrebačko polje (*CampusZagrabiensis*).

Slika 1. Govedo tur

Izvor:https://www.google.com/search?q=govedo+tur&rlz=1C1RUCY_hrHR841HR841&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwifkaWf96fkAhVkkIsKHZrSAw4Q_AUIESgB#imgrc=B6_f32lx
OCCIIM: (29.8.2019.)

Ljudi su se kroz povijest u Turopolju bavili različitim zanimanjima. S obzirom na društveni poredak koji je uključivao tzv. zadruge koje su sačinjavale pojedince šire obitelji, postojala je podjela na muške i ženske poslove. Muški poslovi su bili: čuvanje goveda i svinja, obrađivanje zemlje i izrada predmeta od različitih materijala. Žene su se bavile radom u vrtu i u poljima, kuhanjem i održavanjem čistoće domaćinstva te tkanjem, šivanjem i drugim ručnim radovima poput heklanja i našivavanja. Djeca su čuvala sitnu perad.

4 RESURSI TUROPOLJA

4.1 Reljef

Turopolje je najvećim dijelom obilježeno nizinskim reljefom. Rijeke koje prolaze Turopoljem su Sava i Odra te rječica Lomnica. Neki od potoka su: Koranec, Buna (kanal), Lekenički potok, Lomnica (kanal), Želin, Ribnica i Kosnica. U Turopolju, naročito u Turopoljskom lugu, ima mnoštvo bara, močvara i jezera.

Drvodelić (1999) navodi značajan problem Turopoljskog luga, a to je sušenje hrasta lužnjaka. Promjene hidrološkog režima uzrokuju razne probleme. U sušnom razdoblju kada pada razina podzemnih voda i korijen stabla je nedovoljno opskrbljen vodom. Velike količine oborina pak izazivaju površinsko zamočvarivanje koje dovodi do hipoksije, odnosno manjka kisika, koja opet uzrokuje sušenje stabala.

Uz nizinski dio Turopolja, približavajući se Vukomeričkim goricama, reljef postaje brdovit s izrazitim šumskim i vinogradarskim predjelima. Matković Mikulčić i Bukovec (1999) navode da je prirodni tok rijeke Save značajno izmijenjen.

4.2 Flora i fauna

Najveću posebnost turopoljske flore čine šume hrasta lužnjaka i običnog graba. Matković Mikulčić i Bukovec (1999) u monografiji *Velika Gorica* navode da se ove vrste prostiru uz naplavna područja rijeke Save, ali i izvan poplavljenih područja. Uvjeti za poljoprivredu kao i lov privukli su ljude iz različitih krajeva. Još od davnina ovdje su stanovali ljudi koji su svojim djelovanjem mijenjali turopoljski kraj. Krčili su šume kako bi stvorili povoljne površine za poljodjelstvo i stočarstvo. Od drva su radili specifične turopoljske hiže i čardake (kuće) koje i dan danas krase ovaj kraj. Budući da je ovaj kraj obilat brojnim biljnim vrstama, a uz to u zemlji je bilo dovoljno podzemne vode, Turopolje su krasile šarolike livade. Danas, uz pojavu industrijalizacije, osiromašivanjem šuma, zagađivanjem okoliša različitim umjetnim gnojivima i melioracijom močvara, strahuje se od izumiranja pojedinih biljnih vrsta što bi dovelo do osiromašenja postojeće flore. Većina močvarne i vodene vegetacije nalazi se uz tokove rijeka Save i Odre. Na nekim dijelovima mogu se pronaći i zaštićene vrste biljaka poput kockavice, vodoljuba, malog zimzelena i drijemovca.

U osvrtanju na floru Turopolja bitno je spomenuti livade. Livadne trave su posebnost koja bi se mogla promatrati kao zasebna cjelina. Drvodelić (1999) navodi da su močvarne, vlažne šume u Turopoljskom lugu, nastale krčenjem šuma i odvodnjom početkom 19. stoljeća. Bile su sačuvane do sedamdesetih i osamdesetih godina 20. stoljeća kada ih se pokušalo ponovno pošumiti. Cijeli Turopoljski lug prožet je močvarnim livadama, pašnjacima i obrađenim poljima. Najpoznatija životinja u Turopolju je već spomenuta u radu, a to je turopoljska svinja. Ona je prepoznatljiva po svojoj dužoj kovrčavoj dlaci i duguljastom obliku tijela i glave, otporna je na vremenske uvjete i zato je pogodna za uzgoj na otvorenom u šumi. Posebnost u prehrani turopoljske svinje predstavlja upravo hrast, odnosno njegov plod žir.

Đikić i sur. (2002) navode da je turopoljska svinja nastala u 6. stoljeću i zbog toga spada u jednu od najstarijih europskih pasmina svinja. Vnućec (2012) navodi da je širenju turopoljskih svinja pogodovao nekadašnji način hranidbe koji se zasnivao na ispaši i završnom hranjenju s kukuruzom. Hrast lužnjak i močvarne livade su također povoljno djelovale na razvoj svinjogojstva. Osim žirom i ispašom, svinje su se hranile i ličinkama i gujavicama. Prostori na kojima su se držale svinje u šumi, nazivali su se „stanci“, a glavne u „stancima“ su bile krmače koje su branile svoj teritorij.

Valja spomenuti i hrvatskog posavca, u narodu zvanog posavski konj. On je otporna vrsta konja koje još i danas možemo vidjeti na području Turopolja i oko Siska. Zaštićena su vrsta i oskudnog broja jedinki. Njihova važnost u prošlosti bila je neizmjerljivo velika. U gospodarskom smislu služili su za vuču brodova pri prijevozu robe, za vuču zaprežnih kola i alata za obradu zemlje, a danas pretežno za proizvodnju konjetine. Uz navedeno uzgaja se i u turističke i razonodne svrhe. Današnji se hrvatski posavac ipak razlikuje od onog izvornog oblika te vrste (Horvath, 2002:2003). Božić (2015) navodi da se posljednjih nekoliko desetljeća ipak povećao broj uzgajivača posavca što predstavlja važan segment u očuvanju faune. Turopoljska fauna je u zadnja dva desetljeća postala predmetom mnogih istraživanja. Razlog tome je blizina grada Zagreba, ali i zanimljivosti karakteristične upravo za ovaj kraj. Fauna leptira broji oko 400 vrsta, a najpoznatiji su: lastin rep, prugasto jedarce, uskrnsni leptir i dr. Što se tiče ribljih vrsta, najvažnija rijeka Turopolja je rijeka Odra s pritocima Lomnicom, Lekenikom i Bunom. U Odri se nalaze 22 vrste riba, a u rijeci Savi (na tom području) 13 vrsta. Poznatije su: štika, grgeč, som i smuđ. Crnooka deverika je najugroženija riba na ovom području.

Kako bi se održala prirodna ravnoteža ovog područja, rijeka Odra je redovito podvrgnuta plavljenju. To doprinosi skupljanju riba i mriješćenju tijekom proljetnih mjeseci. Turopoljske

šume pružaju povoljna staništa za brojne vodozemce i gmazove. Posebno bogatstvo čine vodozemci. Od 17 vrsta vodozemaca poznatiji je šareni daždevnjak čija je brojnost u svijetu sve manja. Uz njega tu još žive mali, planinski i veliki vodenjak. Žuti mukač i crveni mukač su hibridne vrste koje se nalaze u posebnom hibridnom pojasu turopoljskih šuma. Od smeđih žaba, u Turopolju se nalaze močvarna, šumska i livadna žaba. Zelene žabe koje se ovdje nalaze su mala i velika zelena žaba te hibrid nastao križanjem ovih dviju vrsta – *Rana kl. esculenta*. Zanimljivo je da je zelena žaba u vrijeme parenja plave boje. Nju bi se moglo vidjeti u potpuno prirodnome, izvornome okruženju, u barama unutar šuma Turopoljskog luga. Ipak, ne ide se promatrati zbog prevelike izoliranosti i neprohodnosti terena. Močvarna područja i zakrčenost šumom otežavaju hodanje po ovakvom tlu. Nešto manju brojnost od vodozemaca imaju gmazovi, tek 10 vrsta. Sljepić, livadna gušterica, zelembać i zidna gušterica su četiri vrste guštera u Turopolju. Barska kornjača prevladava uz rijeku Odru i uz druge vode .

Broj ptica u Turopolju svodi se na 220 vrsta. Među njima su i one koje su u ostalom dijelu Europe već izumrle. Za održavanje ekološke ravnoteže vrlo su važne ptice dupljašice: crna i siva žuna te srednji i veliki djetlić. Ptice poput crne rode, štekavca te orla kliktaša grade tu svoja gnijezda. Na livadama se zimi može čuti glasanje ždralova i divljih gusaka.

Kada se govori o sisavcima, valja spomenuti da u turopoljskom kraju više nema vukova, ali ima kune zlatice i bjelice, divlje mačke, jazavca, lasice i lisice, srne, jelena, vjeverice i puha. Vjeverica i puh se nalaze u hrastovom drveću. U starim stablima se nalaze i šišmiši. Od sitnijih sisavaca ovdje prevladava poljski miš, žutogrli šumski miš i dr. U šumama se nalaze i divlje svinje, ali i turopoljska svinja o kojoj je prethodno rečeno nešto više. Ovdje živi i jež koji je sve ugroženiji. Na livadi žive krtica, šumski miš te livadna i poljska voluharica. Vidra se može vidjeti na rijeci Odri, kao i europski dabar uz pritoku Lonje u šumi Žutici (Kučinić i sur., 1997 – 1998).

4.3 Kulturno – povijesne znamenitosti

Turopolje ima bogatu riznicu kulturno – povijesnih spomenika. U nastavku će biti navedeni neki od njih koji se smatraju značajnim s aspekta ostvarivanja odgojnih ciljeva koji se odnose na stvaranje zavičajnog integriteta pojedinca. To su: *Muzej Turopolja* sa svojom bogatom

riznicom očuvanih turopoljskih običaja i predmeta kojima su se koristili stari Turopoljci, *dvorac Lukavec* koji ispod svoje ljepote krije udarce od napada Turaka, arheološko nalazište *Andautonija* u Šćitarjevu koje svjedoči o postojanju rimskog grada, *kurije Modić – Bedeković* u Donjoj Lomnici i *Alapić* u Vukovini kao primjer izvorne stambene gradnje imućnih ljudi u Turopolju, *Krčka vrata* u Turopoljskom lugu kao spomenik ljudskom radu te sakralno graditeljstvo.

4.4 Muzej Turopolja

Muzej Turopolja smjestio se u središtu Velike Gorice. Osnovan je 1960. godine. U muzeju je sačuvano kulturno nasljeđe Turopolja, ali i Vukomeričkih gorica, Pokuplja i Posavine. U njemu je sadržano 3500 predmeta koji se nalaze na prvom katu muzeja i podijeljeni su na arheološku, etnografsku i kulturno – povijesnu zbirku. (Matković Mikulčić, Bukovec, 1999).

Posjetom muzeju saznaje se čime su se bavili Turopoljci, kako su se odijevali i kako su im bile uređene kuće.

Slika 2. Muzej Turopolja

Izvor: <http://www.touropolje.com/muzej.html>(5.9.2019.)

Slika 3. Tradicionalne Turopoljske narodne nošnje

Izvor: [https://www.pinterest.com/pin/510806782713277219/\(5.9.2019.\)](https://www.pinterest.com/pin/510806782713277219/(5.9.2019.))

Slika 4. Tradicionalni Turopoljski stol i posuđe

Izvor: [http://www.vgdanas.hr/dogadanja/turopoljski-stol-kroz-cetiri-godisnja-doba/\(5.9.2019.\)](http://www.vgdanas.hr/dogadanja/turopoljski-stol-kroz-cetiri-godisnja-doba/(5.9.2019.))

4.5 Grad Lukavec

Stari grad Lukavec nalazi se u istoimenom mjestu u blizini Velike Gorice. Prvi put se u pisanim izvorima spominje 1256., no ne zna se točna godina njegove izgradnje. To je bila jedina obrambena utvrda u Turopolju koja je izgrađena radi obrane od Turaka. Matković Mikulčić (2010) navodi da je Lukavec grad podignut u obliku renesansnog kaštela, opkoljen vodom, s kulama za bočnu obranu, puškarnicama i visokim ulaznim tornjem. Za vrijeme Plemenite općine turopoljske bio je mjesto biranja župana. Prvotno je bio sagrađen od hrasta. Na ulaznoj strani grada, uz sjeveroistočni badem, nalaze se ostaci hrastovih palisada- čelična ili drvena ograda ili zid različite visine koji se koristio za obranu preprekama od zašiljenih stupova zabijenih u zemlju i šiljatih drvenih kosnika. Oni su zajedno činili obrambeni pojas staroga grada (Matković Mikulčić, 2010).

Matković Mikulčić i Bukovec (1999) navode da je 1848. godine arhiv Plemenite općine turopoljske premješten u Veliku Goricu, u današnji Muzej Turopolja.

Stari grad Lukavec otvoren je za posjetitelje uz prethodnu najavu. Djeca predškolske dobi i učenici osnovnih škola Turopolja i okolice, pa i učenici grada Zagreba i bližih županija redovito ga posjećuju. Važan je za obradu zavičajne nastave u trećem razredu osnovne škole kada ga učenici svih osnovnih škola koje pripadaju gradu Velika Gorica obvezno posjećuju u sklopu terenske nastave.

Slika 5. Grad Lukavec

Izvor: <http://www.kronikevg.com/koliko-znate-o-dvorcu-lukavcu-jedinom-turopoljskom-dvorcu/>

4.6 Arheološki park Andautonija

Godine 1994. otvoren je arheološki park Andautonija na kojem posjetitelji mogu vidjeti ostatke antičke urbane prošlosti koji svjedoče o postojanju rimskog grada i rimskih termi.

„Arheološkim istraživanjima otkrivene su ceste, gradske ulice, sistem kanalizacije te javne i stambene zgrade. Pronađen je i raznovrstan arheološki materijal: zidne slike s ornamentima, kockice mozaika, oruđe, posuđe, staklene posude, brončani nakit, novac careva i razni drugi predmeti za svakodnevnu uporabu.“ Razni predmeti pronalaze se i dan danas i prema nekim povjesničarima i arheolozima potrebna su opsežna istraživanja ovog područja koja bi nam mogla rasvijetliti još neke nedoumice vezane za prošlost ovog kraja. Proljeće u Andautoniji poznatije kao *Dani Andaunije* je manifestacija koja se održava zadnji vikend u travnju. Posjetitelji se mogu upoznati s rimskom tradicijom i sudjelovati u brojnim radionicama (odjevanje u rimsku odjeću, kušanje rimske hrane, rimske igre). Ovakvi dani organiziraju se i tijekom rujna ili listopada sa sličnim sadržajima, ali ovoga puta s naglaskom na zahvalnost za plodove koje ubiremo na poljima u jesen. Djeca predškolske i školske dobi ovdje imaju mogućnost neposrednog upoznavanja s prošlošću i običajima ovog kraja koji može biti i ne mora mjesto njihova rođenja. (TZ Velika Gorica, 2009).

Slika 6. Arheološki park Andautonija

izvor: <http://www.tzvg.hr/sadrzaj/pregled/arheoloski-park-andautonija/238?c=27>

4.7 Kurija Modić-Bedeković

Kurija Modić – Bedeković nalazi se u Donjoj Lomnici. Najsčačuvanija je kurija u Turopolju. Sagradio ju je Petar Modić 1806. godine i svjedoči o bogatoj povijesti onih koji su u njoj živjeli. „Podni mozaici, peći, stilski namještaj, slike, svjetiljke i porculan svjedoče o bogatoj povijesti ove kurije u čijem su salonu osim turopoljskih plemića, stalni posjetitelji bili i umjetnici i književnici Z. Baloković, F. Lučić, J. Andrić, A. Šenoa i A. G. Matoš.“ Matković Mikulčić (2010) opisuje kuriju kao moćnu i otpornu jer je preživjela Napoleonova osvajanja te I. i II. svjetski rat. Odlika joj je jednostavnost gradnje i praktičnost u rasporedu prostora.

Slika 7. Kurija Modić Bedeković

Izvor: <http://www.tzvg.hr/sadrzaj/pregled/kurija-modic-bedekovic/84?c=1>

4.8 Kurija Alapić

Matković Mikulčić i Bukovec (1999) navode da je kurija pripadala obitelji Alapić koja je u Hrvatsku došla iz Mađarske. U dijelu kurije se nalazi atelje kipara Mladena Mikulina.

Slika 8. Kurija Alapić

izvor: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Kurija_Alapi%C4%87.jpg

4.9 Vrata od Krča

Vrata od krča predstavljaju spomen ljudskom radu. Naime, Turopoljci su bogatstvo šuma čuvali jer im je donosilo velike prihode. U nekim periodima kroz povijest su ih i krčili kako bi stvorili dovoljno obradive površine. Matković Mikulčić (2010) iznosi razlog nastajanja Krčkih vrata kao posljedicu jednog krčenja u Turopoljskom lugu koje je trajalo od 1774. do 1779. godine. Zemlja je nakon toga bila podijeljena na 1600 jednakih parcela. U čast tom velikom uspjehu podignuta su *Vrata od krča* na granici krčevine i ostatka šume. Danas su napravljena od betonskih stupova, a prvotno su bili drveni stupovi preko kojih se protezala hrastova greda s natpisom koji govori o ovom pothvatu.

Slika 9. Vrata od krča

Izvor: <http://www.tzvg.hr/sadrzaj/pregled/upoznajte-grad-na-dva-kotaca/998/> (5.9.2019.)

4.10 Kapela svete Barbare

Kapela sv. Barbare nalazi se u Velikoj Mlaci. Najatraktivniji je primjerak drvene sakralne kapele baroknog razdoblja i spomenik nulte kategorije. Posebna joj je odlika s obzirom na vanjsko uređenje krov koji je cijeli izrađen od drvenih hrastovih letvica ili daščica. U unutrašnjosti se može kao posebnost u odnosu na ostale kapele istaknuti oltar koji čini triptih. Izrađen je slikarskim tehnikama na drvenoj površini. Maroević (1997) ističe da kapela sv. Barbare omogućuje sustavno praćenje dviju faza gradnje do današnjeg izgleda. Osnovno obilježje s obzirom na umjetnička razdoblja je poslijebarok. Na „pristašku“ (svod ulaznih vrata) su urezane brojke 1642. (gradnja kapele) i 1912. (dogradnja trijema). Urezana je i 270 godišnja tradicija turopoljskog tesanja i gradnje u drvu (Maroević, 1997).

Slika 10. Kapela sv. Barbare

Izvor: <http://www.touropolje.com/barbara.html>

4.11 Kapela Ranjenog Isusa

Kapela Ranjenog Isusa nalazi se na osami usred Pleškog polja. Kapela današnjeg izgleda, podignuta je 1896. godine. Matković Mikulčić (2010) opisuje kapelu ovako:

„Građena je od hrastovih planjki sa zanimljivo riješenim pročeljem. Blago isturen toranj – zvonik oslanja se na dva stupa trijema i uzdiže visoko nad krovom. Stupovi trijema su izrezbareni, a krajevi dasaka koje zatvaraju zabat ispiljene su u obliku kišnih kapi“(Matković Mikulčić, 2010, str. 84). Nalazi se u neposrednoj blizini Međunarodne zračne luke Franjo Tuđman pa bi se njen lokalitet mogao značajnije upotrijebiti u turističke svrhe za putnike koji su u ovoj luci u transferu.

Slika 11. Kapela ranjenog Isusa

Izvor: <http://www.tzvg.hr/sadrzaj/pregled/drveno-graditeljstvo/235?c=27>

4.12 Kapela sv. Ivana Krstitelja

Kapela sv. Ivana Krstitelja nalazi se u Buševcu. Prvi put se spominje 1668. godine. Pretpostavlja se da se postojala i ranije. Prvotno se zvala kapela sv. Apostola. To je barokna građevina sa svim obilježjima starog turopoljskog drvenog graditeljstva. Matković Mikulčić (2010) navodi da su kapelu sagradile, opremile i o njoj se brinule plemenitaške turopoljske obitelji iz Buševca. U njezinom unutrašnjem prostoru ističe se barokni oltar.

Slika 12. Kapela sv. Ivana Krstitelja

Izvor: <https://www.locator-tzzz.com/point/91/st-ivan-baptist-chapel>

5 USTANOVE

Kulturne ustanove u Turopolju su: Pučko otvoreno učilište Velika Gorica, Galerija Galženica, Muzej Turopolja i Gradska knjižnica Velika Gorica (dvije lokacije: Središnja knjižnica i Područna knjižnica Galženica). Navedene ustanove nalaze se u gradu Velika Gorica.

Pučko otvoreno učilište osnovano je 1960. godine pod nazivom Narodno sveučilište „Juraj Kokot“. Drago Bukovec ističe da je iste godine sveučilištu pripojena i Narodna knjižnica, a 1963. i Kino poduzeće „Prosvjeta“. Tvorili su središte kulturnog života Turopoljaca. Tu su se održavali prvi koncerti i izložbe, osnovan je prvi disco klub i radio stanica. Početkom šezdesetih godina organizirane su kazališne predstave i priredbe. Do danas su se sačuvale neke od navedenih kulturnih djelatnosti – kazališna, galerijska, nakladnička, koncertna i dr. (Matković Mikulčić, Bukovec, 1999).

Galeriju Galženica Radovan Vuković opisuje kao nezaobilazno mjesto kulturne svakodnevice koje je prepoznatljivo kao mjesto bogate umjetničke prezentacije. Navodi da poseban dio galerije čini zbirka umjetnina koji sadrži šezdesetak djela uključujući crteže, skulpture, fotografije i dr. Gradsku knjižnicu opisuje Ljubica Pernar – Robić Navodi da je današnja knjižnica naslijedila Čitaonicu u Velikoj Gorici 1960. godine, kada je knjižnica sjedinjena s Narodnim sveučilištem „Juraj Kokot“. Bilježila je 7500 svezaka, a 1963. knjižnica je preseljena u Narodno sveučilište Velika Gorica, danas Pučko otvoreno učilište, gdje je i dan danas (Matković Mikulčić, Bukovec, 1999).

Vrlo važna kulturna ustanova je i Muzej Turopolja o kojem smo pisali u prethodnom poglavlju.

6 TUROPOLJSKE ZAVIČAJNE IGRE

Igra je kao aktivnost svojstvena djeci od najranije dobi njihova života. Suvremena istraživanja ističu igru još u perinatalnoj dobi na tzv. primitivnoj razini koja se odnosi na *igranje* s udovima. U sljedećim poglavljima navest ćemo igre kojih su se igrala djeca u Turopolju tijekom 19. i 20. stoljeća. Zapisi igara sakupljeni su od entuzijasta tog vremena koji su bili svjesni važnosti očuvanja istih s obzirom na zaborav i promjene koje slijede s razvojem društva.

Možemo reći da se djeca vole igrati još i dok su „v zipke“- kolijevci, prije nego što prohodaju. Prema zapisima u prošlosti turopoljska djeca svoju radost pokazuju kada im na dlanu ručice majka ili koji ukućan, praveći znak križa, izgovara: „Kriškraš Matijaš“. Zatim vrškom prsta po sredini dlana govoreći: „Pugumugu, pugu, mugu“. Nakon toga konačno lagano udara prstima po njihovu ispruženu dlanu uz riječi: „Puc,puc“. (Cvetnić, 2009.)

Kasnije, kada prohodaju i u *pahači* (lanena odjeća) su, rado prihvaćaju kada im se lagano s dva prsta uštipne koža na poledini šake i podiže ruka gore-dolje uz pjevušenje: „Tičice su preletele, cez bubinu šeničicu, ligu, ligu , ligu“. Na kraju se to popratilaganim škakljanjem (Cvetnić, 2009).

Kada je dijete počelo govoriti omiljeno je bilo provjeravanje govori li istinu. Dijete nešto priča, a netko mu kaže: „Laž“. Ono odgovori: „Ne lažem.“ „E sad bum ja videl jel ti nos mehek ili trd“. Ako je nos bio mekan onda je priča lažna, ako je bio tvrd onda je istinita. Djeca su voljela i rado prihvaćala takvu igru, provjeravajući međusobno istinitost priče što znanstveno objektivno nije dokazano (Cvetnić, 2009).

Kada je dijete dobilo novu *obleku*- odjeću s gumbima, tada se provjeravalo kako je do toga došlo. Gumbi su se brojali redom: „Kupil, dobil, našel, kral, kupil,dobil ...“ Riječ koja je odgovarala posljednjem gumb bila je dokaz o načinu stjecanju tog odjevnog predmeta što često nije odgovaralo stvarnosti. Ipak, bila je to samo igra (Cvetnić, 2009).

6.1 Igre djevojčica

Djevojčice su se rado igrale s *fučijnem*- krpicama koje su ostale nakon krojenja odjeće. Najradije su pravile od toga *foške* (lutkice). Osnova je bila glava koju su radile od bijele krpe. Na

njoj su nacrtale oči, nos, i usta. Ostali dio tijela je bilo lakše napraviti, pogotovo ako bi netko od starijih ukućana ukočio u pomoć (Cvetnić, 2009).

Djevojčice su igrale igru *Ide majka s kolodvora*. Podijelile bi se u dvije skupine. Uhvatile su se za ruke i stale na udaljenosti od desetak koraka. Prva bi skupina prilazeći drugoj izgovarala uz svaki korak po jednu riječ: „Ide majka s kolodvora“, a zatim vraćajući se natraške: „Dijadija de“. Druga skupina ponavljajući korake govori: „Što će majka s kolodvora , dija, dija ,de“. Slijede naizmjenično pitanja i odgovori: „Traži jednu kćerku dija, dija, de“. „Kako da se zove dija, dija, de“. „Nek se zove Marica dija, dija, de“. „Što će ona biti dija, dija, de“ i tako dalje teku pitanja i odgovori, dok ih ima i dok interes za igru traje (Cvetnić, 2009).

Klasičan oblik igranja *Škole* u Turopolju bilo je na sedam podjednakih polja ucrtanih na ravnoj zemljanoj podlozi. Nakon što je izgrađen *tratuvar* (nogostup) na njemu bi komadićem cigle ucrtale *Školu*: najprije dva jednaka polja, jedno iznad drugoga, povrh njih se ucrtalo dvostruko polje iste širine i visine koje se podijelilo okomito na dva polja. Igrala su dva igrača. Prvi prema dogovoru, igrom „Par-nepar“ ili nekom drugom brojalicom, stao bi ispred prvog polja i bacio bi pripremljeni plosnati kamenčić, komadić crijepa ili cigle u okvir prvog polja. Bačeni predmet nije smio dodirivati crte. Igrač je stao samo na jednu nogu i tako je morao obići sva polja. Prije izlaza iz *Škole* morao je pokupiti ubačeni predmet. Predmet se nakon prijeđenih polja (razreda) bez greške ubacivao u slijedeće polje. I tako u svih sedam polja ili razreda. Ako je igrač stao na crtu, igru je nastavio drugi igrač. Pobjednik je bio onaj koji je bez pogreške prvi obišao svih sedam polja (razreda), zapravo savladao *Školu* (Cvetnić, 2009).

6.2 Igre dječaka

Dječaci su od malena trčali za *krpenjačom*. To je bila obična stara čarapa ili dio nekog rukava, napunjena starim krpama. Nakon Drugog svjetskog rata kožnata lopta bila je za većinu djece samo san. Nije bilo lako doći niti do gumene lopte. Ako je netko imao *tenisice* (loptice za tenis) imao je „veliku“ stvar.

Dječaci su pored navedene igre igrali i one borbenije. Podijeljeni u dvije skupine i udaljeni dvadesetak metara čvrsto bi se uhvatili rukama čineći neprobojnu liniju. Međusobno su podijelili plemićke nazive. Iz jedne skupine uslijedio bi povik: „Erbebečki, koga ćete?“ Druga bi skupina odgovorila: „Tražimo vašeg kneza“. Nositelj ove titule bi se tada zaletio prema protivničkoj liniji, u želji da je probije. Ako su uspjeli probiti liniju imaju pravo odvesti jednog

igrača u zarobljeništvo. Pobjednik je bila skupina u kojoj je na kraju igre bilo više pojedinaca. Sam kraj igre djeca su određivala svojevolumno.

Kupčajne se igralo s metalnim novčićima. Igrali su se dječaci, najmanje njih dvojica, ali ne više od šest. Na glatkoj zemljanoj površini, obično u nečijem dvorištu, ucrtana je ravna crta duga približno metar i pol. Na četiri do pet metara od nje ucrtana je druga paralelna crta. Na nju su stali igrači. Svaki od njih je bacio metalni novčić što je mogao bliže. Prije Drugog svjetskog rata to je najčešće bila kovanica od 25 para (jedan dinar = sto para). Onaj koji je bio najbliži crti pokupio je sve novčiće, u nizu ih je posložio na dlan, sve pismom ili glavom okrenute prema gore, ovisno o tome kako su se prethodno dogovorili. Bacio bi ih u zrak tako da se u zraku okreću. Kada su pali, svi novčići koji su bili okrenuti prema gore pokupio bi bacač. Sljedeći je bacio ostatak i tako se nastavljalo dok se imalo što bacati.

Slika 13. Kovanica od 25 para za igru kupčanje

Izvor: <https://www.njuskalo.hr/numizmatika-kovanice/kovanica-25-para-1920-godina-oglas-12488237>

Pračke bile su omiljena igračka dječaka. Izrađivale se su od isluženih guma za bicikle. Trebalo je izrezati traku gume dugačku dvadesetak centimetara i široku centimetar i pol. Na svaki krak vrbove rašlje priveže se gumena omča, a na slobodne krajeve guma kožnata krpa („jezik“ starih kožnatih cipela). Desnom se rukom uhvati krpa u koju je stavljen kamenčić, a lijevom se drže rašlje. Guma se napne što više, a zatim naglo pusti. Kamen odleti više od sto metara, katkada ravno u susjedov prozor. Ponekad bi se, na veliko čudo, zvučno kotrljao po krovu udaljenijeg susjeda.

Bazgova puška bila je igračka *pučkoškolaca* (osnovnoškolaca). Odreže se debelo bazgovo stablo dužine dvadesetak centimetara. Željeznom šipkom, primjerice od *sukala* za namatanje pređe, izgura se srčika bazgovine. Užarenom šipkom počiste se ostaci srčike, a može se tako dobivena cijev malo proširiti. Potrebna je još ravna drvena šipka, nešto tanja i duža od cijevi. Na vrh šipke čvrsto se omota vlažna kudjelja, a jedan vrh cijevi se zatvori vlažnim, čvrsto nabijenim kudjeljnim čepom. Guranjem šipke u cijev, uslijed pritiska zraka, čep izleti uz primjeren prasak. Odatle domaća izreka u ljutini „Puška te bazgova morila“.

Konturajne je igra dječaka koju su katkad igrali i stariji. Igrači se podijele u dvije skupine. Svaki igrač pripremi *konturu*. To je bio štap, najčešće načinjen od hrastove grane, dugačak nešto više od metra, na jednoj strani zavinut, sličan današnjoj hokejskoj palici. Još je trebalo pripremiti i kotačiće promjera desetak centimetara. Za to se koristila također hrastova grana odgovarajuće debljine. Igralo se na ravnoj površini, obično u ljetnim danima. Protivničke strane igrača su se postavile na udaljenosti od 25 do 30 metara. Igrači su stali jedan iza drugog na udaljenost dva do tri metra međusobno. Sa svake strane je bilo najviše četiri do pet igrača. Bacač kotačića nastojao je baciti kotačić tako da juri što brže. Protivnički igrači nastojali su ga konturom pogoditi. Ako nije uspio nijedan tada je suprotna strana osvojila bod. Ali ako je protivnička strana zahvatila kotačić i vratila ga suprotnoj za to su ostvarili dva boda. Ako je kotačić bio visoko vraćen to se zvalo *ficko*, a ako je odletio nisko to je bila *vuzda*. *Ficko* je bio vrjedniji od *vuzde*. Pobjednik je bila ona ekipa koja je imala više ostvarenih bodova, više *ficka* i *vuzda*.

6.3 Zajedničke igre djevojčica i dječaka

Omiljena zajednička igra djevojčica i dječaka bila je igra *skrivača*. Odvijala se na nečijem dvorištu, oko kuće i gospodarskih zgrada. Za početak je trebalo odrediti „*do bu prvi žmerel*“ (tko će prvi žmiriti). Svi igrači su stali u krug, a netko je počeo brojanje izgovarajući neku od brojlica koje su djeca u to vrijeme koristila u igri. Npr.: „En ten tini, savarokatini, savaraka tika taka, bija baja bu“. Na koga je „pao“ posljednji izgovoreni slog taj je ispao iz brojanja. Zadnji koji ostane žmiri. Stup ograde ili dio kućnoga zida izabran je za *pik*. Tko žmiri naslonio bi se licem i dlanom zatvorio oči i počeo brojati kako su se prethodno dogovorili. Npr. do 100. Svi ostali igrači za to vrijeme su se morali posakrivati. Kada je brojač izbrojio do kraja, glasno je izgovorio: „Ko se je, ko se ni, mene dalje briga ni, ja idem“. Kada bi koga pronašao, brzo bi potrčao do pika i izgovorio ime nađenoga uz obveznu formulu: „Jen, dva, tri spas“. Isti igrač je ostao žmiriti i

tražiti ostale tako dugo dok ih nije sve pronašao, a da se nijedan nije uspio spasiti. Na red za žmirenje došao bi onaj kojeg je prvoga pronašao za kaznu što se slabo sakrio. Tako se ova igra mogla igrati dugo, dok igračima ne bi dosadilo.

U proljeće kada je propupala vrba „*kada je vrba omlaja*“ djeca su izrađivala svirale. Najjednostavnija je bila *prkala*. Odreže se desetak centimetara dugačka grana vrbe debele poput dječjega maloga prsta. Lagano se istuče kora okolo naokolo. Uz nekoliko laganih vrtnji kora se oslobodi od drvenog dijela i lako izvuče kao cijev. Na jednom vrhu se skine gornji sloj kore dužine tri do pet milimetara. Puhanjem u ovu napravicu dobije se odgovarajući zvuk.

Tijekom dugih zimskih večeri često su se djeca igrala *melina*. Na kartonu se ucrtaju, jedan u drugi, tri istostranična kvadrata. Između njih je prostor oko tri centimetara. Po sredini svake stranice povežu se crtom. Igraju dva igrača. Jedan ima devet zrna „bažula“ (graha), a drugi isto toliko zrna kukuruza. Igraju se tako da se naizmjenično postavljaju zrna na krajeve i sredinu stranice kvadrata. Cilj igre je složiti niz od tri istovrsna zrna. Pobjednik je onaj koji je uspio složiti više nizova.

Opisane dječje igre nastavljale su se igrati generacijama. Mlađa djeca usvajala su ih neprimjetno i neusiljeno, družeći se sa starijom. Bile su odraz oponašanja prirode s kojom su stalno bili u neposrednu dodiru. Uz malo mašte i vještine dostupni materijali i predmeti postali su igračke, jer one u trgovinama najčešće bi ostale tek pusta želja ili ih nije ni bilo. Zato s blagim žaljenjem gledamo djecu opsjednutu računalima, internetom i sve više prisutnom digitaliziranom tehnologijom.

7 TRADICIJSKE TUROPOLJSKE DJEČJE IGRAČKE

Igračka predstavlja materijalni temelj igre, oblikuje iskustvo djeteta, budi imaginaciju i usmjerava ponašanje prenoseći vrijednosti određenog doba. U visokorazvijenim društvima sve mlađa djeca bivaju prepuštena usamljeničkoj igri s predmetima i strojevima koji favoriziraju kopiranje obrazaca globalnog potrošačkog društva, veličaju razne stereotipe i primjenu sile. Postavlja se pitanje koje su igračke najzastupljenije u igrama djece iz našeg okruženja?.

Igra je iskonska potreba pojedinca, a igračke su pomoć u njezinu ostvarenju i prakticiranju. U prošlosti, malobrojna djeca bogatijih ljudi igrala su se takozvanim kupovnim igračkama. To su bile lutke od različitih materijala, ovisno o povijesnom razdoblju ili neke društvene igre poput šaha i slično. Ostala djeca bila su prisiljena raditi, a u slobodno vrijeme samostalno su izrađivali igračke od materijala iz prirode koja ih je okruživala. Iz razgovora sa starijim ženama iz nekih turopoljskih sela, koje su mi prenijele usmenom predajom svoja iskustva, igračke s kojima su se one igrale bile su: lutkice od slame, komušine ili krpa, životinjski likovi od drveta, pikule od stakla, keramike i drugo. S vremenom se razvila organizirana djelatnost izrade igračaka, a u nekim selima većina stanovnika uključivala u samu proizvodnju. Svaka srednjoeuropska zemalja temelji svoje postojanje na vlastitoj tradiciji. Tako su drvene dječje igračke prepoznatljiv proizvod Hrvatske, pa tako i Turopolja. Upravo se na prostorima Turopolja u 19. stoljeću razvilo osebujno umijeće izrade (drvenih) igračaka koje se u pojedinim obiteljima prenosilo iz generacije u generaciju te zadržalo sve do danas. (Biškupić Bašić,2018).

Danas tradicionalne dječje igračke možemo podijeliti na nekoliko cjelina:

1. Igračke koje su izrađivala djeca
2. igračke koje su za svoju djecu izrađivali odrasli
3. Igračke namijenjene prodaji, napravljene u hrvatskim selima

7.1 Igračke koje su izrađivala djeca

Igračke koje su izrađivala djeca bile su najčešće jednostavnije izrade, nastale u školi potaknute učiteljima ili u slobodno vrijeme izvan škole samoinicijativno ili na poticaj ukućana. Koristili su se materijalima iz prirode (drvom, kukuruzovinom, kestenom, orahom i dr.) pa su tako nastajali lukovi i strijele, puške, pucaljke, svirale, lutkice i dr.

Pri opisu dječjih igara na području Turopolja Ana Vujnović ističe da su se djevojčice najradije igrale bebom (lutkom) koju su najčešće same izrađivale od slame i tkanine. Lutku su tetošile, milovale, uređivale i nosile u šetnju, polagale u krevet, šile joj odjeću oponašajući majku. Igrale su se i posuđem izrađenim od drveta ili komadima od razbijenog posuđa ili su ga izrezale od kakvog povrća (krumpira, buče i sl.).

Slika 14. Lutka od tkanine

Izvor: <https://mamalefox.ru/hr/dolls-from-bast-and-pakli-own-hands-textile-dolls/> (27.8.2019)

Slika 15. Lutka od slame

Izvor: <https://mamalefox.ru/hr/dolls-from-bast-and-pakli-own-hands-textile-dolls/> (27.8.2019.)

„Dječaci već umiju sami izraditi razne igračke, kao puške, sablje, kolica ,sanice, grede, izrade i zvrk...“, ističe gospođa Ana Vujnović. Zvrk je jednostavna igračka koju bi i danas svako dijete znalo izraditi. Na uskom drvenom štapu poput vretena omotana je špaga koja je provučena i kroz šuplji orah. Vretence se natakne na orah. Igrač potom naglo povuče drvce k sebi, špaga se brzo odmota, ali se s tim i vreteno vrti, a s njim i križ iz vana. Svojim krilima zazuje po okolnom pr svojim krilima po uzdahu.

Slika 16. Zvrk

Izvor: Bašić B. I. (2018). Zbirka tradicijskih dječjih igračaka. Zagreb: Etnografski muzej

Slika 17. Igra kuturanje

Izvor: Bašić B. I. (2018). Zbirka tradicijskih dječjih igračaka. Zagreb: Etnografski muzej

Jedna od poznatih igara bila je i *karting*. Igru su uglavnom igrali dječaci koji su se vozili i natjecali u brzini tamo gdje nije bilo puno ostalog prometa. Kočili su bosim tabanima ili cipelama. Vozilo igračka je izgrađena od daske ili šperploče koja je pričvršćena na drvene poprečne letvice s čije su donje strane pričvršćeni kuglični ležajevi. Dječaci su bili puno puta kažnjeni od roditelja batinama ili dodatnim radom ako su cipele bile uništene zbog oštećenja uzrokovanog kočenjem. Obzirom na ležajeve koji su bučili prilikom vožnje grdili su ih i stariji mještani.

Slika 18. Igra karting

Izvor: Bašić B. I. (2018). Zbirka tradicijskih dječjih igračaka. Zagreb: Etnografski muzej

7.2 Igračke koje su za svoju djecu izrađivali odrasli

U prvoj polovici 20. stoljeća većini djece u ruralnim krajevima Hrvatske, tako i u Turopolju, kupovne igračke bile su nedostupne. Život je na selu bio težak. Vladala je neimaština. Roditelji nisu mogli djeci kupovati igračke tvorničke izrade već su ih izrađivali sami, po uzoru na tvorničke.

Muškarci su najčešće za izradu rabili drvo, a žene tkanine. Među prvim igračkama bile su drvene zipke (kolijevka) izrađene poput velike zipke i ukrašene jednostavnim paljenim ornamentima. U njoj bila bi lutka od krpa, posteljina sa ukrasima i čipkom, slamnjača te svilom vezani jastuk.

Vještije žene svojim su kćerkama, po uzoru na nošnje koje su radile i nosile, šivale odjeću za lutke. Na taj način su učile svoje djevojčice tkati, vesti, krojiti i šivati.

Osim raznovrsnih pletenih proizvoda potrebnih gospodarstvu i kućanstvu, pleli su košarice za djevojčice i kolica za lutke. Najviše su ih pleli muškarci u zimskim mjesecima, a pri izradi su rabili šibe od kestena, vrbe, suhu šumsku travu i slamu. Najčešće su se koristili divljim šibama zelene boje i pitomim žutim šibama. Šibe su nekoliko sati namakali u vodi da omekšaju i postanu savitljive (Biškupić Bašić,2018).

Slika 19. Zipka

Izvor:<http://www.emz.hr/Zbirke/Organizacija%20zbirki/Zbirka%20tradicijskih%20dje%C4%8Djih%20igra%C4%8Daka> (28.9.2019.)

Slika 20. Tamburica

Izvor:<http://www.emz.hr/Zbirke/Organizacija%20zbirki/Zbirka%20tradicijskih%20dje%C4%8Djih%20igra%C4%8Daka> (28.8.2019)

Slika 21. Stol i stolice

Izvor:<http://www.emz.hr/Zbirke/Organizacija%20zbirki/Zbirka%20tradicijskih%20dje%C4%8Djih%20igra%C4%8Daka> (28.8.2019)

8 DJEČJE IGRE S PJEVANJEM

Djeca oba spola prakticala su igre s pjevanjem. Prema zapisima etnografa i muzikologa, među igrama s pjevanjem, djeca u Turopolju rado su prakticala igru dolje navedenu pod nazivom „Na kamen sjela Ljubica“. S obzirom na čestinu prakticalanja iste i na često prikazivanje u kulturnim manifestacijama folklornih sadržaja, prikazat ćemo notni zapis, tekst cijele igre kao i opis igre.

Na kamen sjela Ljubica
(Donja Lomnica, Turopolje)

The image shows a musical score for the song 'Na kamen sjela Ljubica'. It consists of two staves of music in 2/4 time, with a tempo marking of quarter note = 102. The lyrics are written below the notes. The first staff starts with a treble clef and a key signature of one flat. The second staff continues the melody and includes a first ending bracket over the final two notes.

Na ka - men sje - la Lju - bi - ca,
Lju - bi - ca, na ka - men sje - la Lju - bi - ca. I -

Slika 22. Na kamen sjela Ljubica

Na kamen sjela Ljubica, Ljubica,
Na kamen sjela Ljubica.
Na kamen sjela Ljubica, Ljubica.
I stala gorko plakati, plakati.
A zašto places, seko ti, seko ti?
A kako ne bi plakala, plakala?
Kad sutra moram umreti, umreti.
Pod crnom zemljom sagnjiti, sagnjiti.

Kada su u lošem ili žalosnom raspoloženju, djevojčice i dječaci često igraju ovu igru. Dječaci nisu uvijek bili uključeni, ali ponekad da. Odaberu jednu djevojčicu “Ljubicu” koja sjedi u sredini kola spuštene glave ili tužna pogleda i glumi da plače. Ostali lagano koračaju u kolu i pjevaju. Na stih “a zašto plačeš, seko ti?” jedna djevojčica izlazi iz kola i dolazi do “Ljubice” pa ju miluje po glavi. Na to “Ljubca” odgovara pjevanjem. Kada otpjevaju pjesmu do kraja “Ljubica” odlazi u kolo, a nju mijenja druga djevojčica (Knežević, 2002, str.105.).

U nastavku prikazat ćemo igru koju su najčešće prakticirali dječaci u Turopolju. Prikazat ćemo notni zapis, tekst i opis same igre.

Sjedi, ježo

$\text{♩} = 93$
 Sje-di je-žić u o-ra nju, je-žo-je,
 dra-gō-je, dra-gi bra-tec moj.

Slika 23. Sjedi, ježo

Sjedi, ježo u oranju,
 Ježoje, dragoje, dragi bratec moj,
 Digni ježo, jednu ruku.
 Digni ježo, drugu ruku.
 Digni ježo, jednu nogu.
 Digni ježo, drugu nogu.

Migni, ježo, jednim okom.

Migni, ježo, drugim okom.

Ustaj, ježo, iz oranja.

Čipni, ježo, za nožicu!

Ova je igra rasprostranjena širom Hrvatske i u raznim krajevima se igra na različite načine. U Turopolju, prema zapisima, igra se igra tako da dječaci stanu u kolo. Kolo lagano korača u lijevu stranu i pjeva, a "ježo" stoji u sredini kola i pokretima oponaša stihove pjesme. Na zadnji stih "čipni, ježo, za nožicu", svi se razidu, a „ježo“ ih lovi i štipa za noge i tijelo. Ako uspije nekoga uloviti, on se vraća u krug, a ulovljeno dijete postaje novi „ježo“ (Knežević, 2002, str.121.).

S obzirom na društvena događanja 19. stoljeća među djecom postala je popularna igra „Stjepane Bane“. Njome se kod djece poticala ljubav prema svom narodu i razvijao osjećaj pripadnosti, hrabrosti i nacionalnog integriteta. Nadalje ćemo prikazati njen notni zapis, tekst kao i opis same igre.

Stjepane, bane

♩ = 120

Stje - pa - ne , ba - ne , o - tva - raj , o - tva - raj ,

Stje - pa - ne , ba - ne , o - tva - raj.

Slika 24. Stjepan,bane

Stjepane, bane, otvaraj, otvaraj,

Stjepane, bane, otvaraj!

Svi: Stjepane, bane, otvaraj, otvaraj!

Par: Nećemo vama otvarat, otvarat.

Svi: Mi ćemo s vama ratovat, ratovat.

Par: Čija je vojska nek ide, nek ide.

Svi: Stjepana bana je vojska, je vojska.

Par: Naša je vojska, nek ide, nek ide.

Dvoje djece stanu jedno nasuprot drugoga i uhvate se za ruke, a ostala djeca stoje nasuprot njima u koloni i uhvate se za bokove. Djeca u koloni i par vode dijalog tijekom cijele pjesme, a na kraju par podiže ruke i djeca prolaze ispod njih. Zadnje dijete uhvate spuštanjem ruke i ono tada mora odlučiti iza koga će stati. Pjesmu ponavljaju dok se sva djeca ne razvrstaju i onda počinje “prevlačenje”. Pobjeđuje onaj tim koja uspije djecu iz suprotnog tima prevući na svoju stranu (Knežević, 2002, str.122.).

9 ZAKLJUČAK

Suvremeno doba podrazumijeva brze promjene koje se zbivaju na trenutnoj razini, kako na tehnološkom, tako i na društvenom planu. Igre kakve su opisane u ovom radu postaju tradicija koju njeguju kulturno-umjetnička društva (Turopolja). U praksi se prakticira tek Školica. Upravo zbog brzine življenja i novootkrivenih nepovoljnih utjecaja tehnoloških dostignuća djeca svoje slobodno vrijeme sve više provode pred zaslonima u tzv. sedentarnim aktivnostima. One nepovoljno utječu na njihov svekolik razvoj. Potrebno je stoga stati i ne dozvoliti da bogata i široka tradicija i narodni običaji padnu u zaborav. Neophodno je kreirati ozračje koje će kod djeteta poticati pozitivan stav prema nasljeđu očuvanjem kulturnog identiteta i nacionalne pripadnosti. Najsigurniji i najadekvatniji je put očuvanja baštine kod najmlađih upravo tradicionalnim zavičajnim igrama. Njima ćemo dodatno razvijati individualne sposobnosti. Dijete u svakodnevnim situacijama okruženo zavičajnim običajima i igrama spontano usvaja značajke kulturne sredine kojoj pripada, uči o baštini svojih predaka, o sebi, a istodobno o različitim kulturama, o drugom i drugačijem kao nezamjenjivom izvoru duhovnog bogatstva čovječanstva. Na taj način uči prihvaćati različitosti. Igrom je tako dijete svakodnevno u doticaju s vrijednostima koje promiču očuvanje kvalitete kulturnih dobara, pozitivan stav prema nasljeđu, odgovorno ponašanje prema životnoj okolini, ljudima i svemu što ga okružuje. Dijete koje je u okruženju dječjeg tradicijskog stvaralaštva u mogućnosti je upoznavati i njegove različite elemente. Među njima se ističu etnomuzikološko stvaralaštvo, tradicijska glazba, tradicijska glazbala, načini izvedbe i običaji vezane uz životni ciklus i godišnja doba. Prenoseći narodno stvaralaštvo na najmlađe naraštaje nastavljamo tradiciju i zalog očuvanja tradicionalnih vrijednosti. Kao što je već ranije u radu navedeno, igra obuhvaća ples, pjesmu i običaje nekog naroda. Sam ples potiče na kretanje koje predstavlja preduvjet zdravlja. Smatra se da bi djeca trebala biti upoznata s običajima zemlje u kojoj su rođena i/ili u kojoj odrastaju. Na taj način razvijat će osjećaj pripadanja, a s time i graditi svoj identitet. Često u pedagoškim znanostima čujemo izreku koja govori u prilog učenju kroz igru. Ovaj rad upravo s tom svrhom prikazuje značaj i posebnost dječjih igara jednog od zavičajnih područja Republike Hrvatske; Turopolja.

LITERATURA

Cvetnić, S. (2009). *Mraclin kak je negda bilo*. Mraclin: Naklada.

Biškupić Bašić, I. (2018). *Zbirka tradicijskih dječjih igračaka*. Zagreb: Etnografski muzej.

Šandor, Z. (2015). *Povratak zaboravljenim igrama*. Velika Gorica: Grad Velika Gorica.

Maroević, I. (1997). *Drevne ljepotice turopoljske*. Velika Gorica: Glasnik Turopolja.

Miklaušić, V. (1994). *Plemeniti puti*. Donja Lomnica: Matica hrvatska.

Marinović, M. i Roksandić, D. (2006). *Zavičajna povijest u interkulturalnom kontekstu*. Zagreb: Filozofski fakultet i Zavod za školstvo Republike Hrvatske.

Đikić, M., Jurić, I. i Kos, F. (2002). *Turopoljska svinja*. Velika Gorica: Plemenita općina turopoljska-

Božić, A. (2016). *Magna Silva Turopoljski lug*. Velika Gorica: Glasnik Turopolja.

Matković Mikulčić, K. i Bukovec, D. (1999). *Monografija Velika Gorica*. Velika Gorica: Pučko otvoreno učilište Velika Gorica.

Matković Mikulčić, K. (2010). *Hrast – drvo Turopolja*. Velika Gorica: Pučko otvoreno učilište Velika Gorica.

Turistička zajednica grada Velike Gorice (2009). *Kulturna baština Turopolja*. Velika Gorica: TZ Velika Gorica.

Zagorac, I. (2006). *Igra kao cjeloživotna aktivnost*. *Metodički ogledi*, 13 (1), str. 69-80.

Knežević, G. (2012). *Sad se vidi, sad se zna: hrvatske dječje tradicijske igre s pjevanjem*. Zagreb: Ethno.

De Zan, I. (2005). *Metodika nastave prirode i društva*. Zagreb: Školska knjiga.

Kučinić, M., Baltić, M., Grbac, I., Holcer, D. i Vuković, M. (1997 – 1998). *Turopolje – svijet koji nestaje*. Velika Gorica: Muzej Turopolja.

Slika 1. Govedo tur	5
Slika 2. Muzej Turopolja	10
Slika 3. Tradicionalne Turopoljske narodne nošnje	10
Slika 4. Tradicionalni Turopoljski stol i posuđe	11
Slika 5. Grad Lukavec	12
Slika 6. Arheološki par Andautonija	13
Slika 7. Kuriya Modić Bedeković	13
Slika 8. Kuriya Alapić	14
Slika 9. Vrata od krča	15
Slika 10. Kapela sv. Barbare	15
Slika 11. Kapela ranjenog Isusa	16
Slika 12. Kapela sv. Ivana Krstitelja	17
Slika 13. Kovanica od 25 para za igru kupčanje	21
Slika 14. Lutka od tkanine	25
Slika 15. Lutka od slame	25
Slika 16. Zvrk	26
Slika 17. Igra kuturanje	26
Slika 18. Igra karting	27
Slika 19. Zipka	28
Slika 20. Tamburica	28
Slika 21. Stol i stolice	29
Slika 22. Na kamen sjela Ljubica	30
Slika 23. Sjedi, ježo	31
Slika 24. Stjepan,bane	32

IZJAVA O SAMOSTALNOJ IZRADI RADA

Ja, Antonia Vujnović, studentica Fakulteta za odgojno obrazovne znanosti u Slavonskom Brodu, izjavljujem, s potpunom moralnom odgovornošću, da sam samostalno napisala ovaj završni rad, te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta drugih radova, koji nisu označeni kao citat s napisanim izvorom odakle su preneseni. Rad sam izradila uz pomoć mentora izv. prof. dr. sc. Damir Matanović i sumentorice izv. prof. dr. sc. Emina Berbić Kolar.

Antonia Vujnović
